

HET PROEFSCHRIFT VAN... SHALOM ZUCKERMAN: HEEFT GEZIEN/GEZIEN HEEFT

Marc van Oostendorp

Geloof dat ik je dat gisteren uitgelegd heb.' 'Ik geloof dat ik je dat gisteren heb uitgelegd.' Is er een verschil tussen die twee zinnen? Als je Nederlanders ernaar vraagt, zeggen de meeste dat ze even goed zijn. Dat is anders dan in het Duits – een Duitser zal nooit 'Ich glaube dass ich es dir gestern habe erklärt' kunnen zeggen, want in zijn taal moeten de laatste twee woordjes echt andersom. Toch blijken er ook in het Nederlands subtiele verschillen te zijn tussen de twee constructies.

Dit najaar promoveerde de Israëliëse taalkundige Shalom Zuckerman in Groningen op een proefschrift waarin hij onder meer beschreef hoe deze twee mogelijkheden in het Nederlands naast elkaar kunnen bestaan, en hoe ze door kinderen geleerd worden. Zo ontdekte hij dat de meeste mensen in de praktijk zonder dat ze het zelf weten toch een voorkeur voor een van de twee volgordes hebben.

Nijntje

Hoe onderzoek je zo'n voorkeur? Zuckerman legde aan groepen kinderen en groepen volwassenen plaatjes voor waarop bijvoorbeeld Nijntje stond afgebeeld met een step. Een onderzoeker vertelde dan: "Nijntje heeft een step gekregen. Ze is heel erg blij." Daarna vroeg een handpoppetje aan de proefpersoon: "Waarom is Nijntje blij?" Haast alle onderzochte volwassen Nederlanders bleken bij het beantwoorden van een hele serie van dit soort vragen vrijwel uitsluitend een van de twee volgordes te gebruiken: ofwel ze zeiden steeds zinnen als 'omdat ze een step gekregen heeft', ofwel ze zeiden 'omdat ze een step heeft gekregen'.

Eerder hadden onderzoekers vastgesteld dat het traditionele Groningse dialect een sterke voorkeur heeft voor de volgorde *gekregen heeft*, terwijl er in het zuidelijke Limburgs meer gekozen wordt

voor *heeft gekregen*. Zuckerman vond dergelijke verbanden met de geboortestreek bij zijn proefpersonen – jonge ouders en leraren – niet meer terug. In allebei de streken vond hij mensen die een voorkeur hadden voor beide volgordes. Wel bleek de verdeling ongelijk; in het hele land kiest ongeveer zeventig procent van de mensen voor *heeft gekregen*.

Kinderen

De keuze blijkt bovendien afhankelijk van de context waarin de woorden staan. Als er een woord als *nooit* of *vrijwel* wordt toegevoegd, wordt de voorkeur ineens veel duidelijker. 'Omdat zij die step niet heeft gekregen' klinkt de meeste mensen iets vreemder in de oren dan 'omdat zij die step niet gekregen heeft'. Ook wanneer ze moeten kiezen tussen de volgende twee (halve) zinnen, nemen de meeste mensen de tweede variant:

- omdat de legers elkaar vrijwel hebben afgeslacht
- omdat de legers elkaar vrijwel afgeslacht hebben

Uit deze voorbeelden kunnen we een voorzichtige conclusie trekken. Zodra er ergens anders in de zin iets bijzonders aan de hand is, staat het hulpwerkwoord *hebben* het liefst achteraan. Bij kinderen is dat nog veel sterker. Zuckerman ontdekte dat de zonen en dochters van de door hem onderzochte ouders vrijwel allemaal kiezen voor de volgorde 'omdat ze een step gekregen heeft'. Zelfs als beide ouders 'omdat ze een step heeft gekregen' zeiden, hield hun kind verrassend genoeg aan de omgekeerde volgorde vast.

Vergissingen

Kennelijk is *gekregen heeft* – dezelfde volgorde als in het Duits – de meest logische, natuurlijke volgorde. Als ze hun moedertaal leren, letten kinderen niet al te veel op hoe hun ouders het doen. Ze kiezen de volgorde die om de een of andere reden het natuurlijkst is.

Pas na verloop van tijd begint een bepaalde groep kinderen, om overigens nog niet helemaal opgehelderde redenen, de volgorde vrij consequent om te draaien. Die groep zegt vanaf dat moment bij voorkeur *heeft gekregen*.

In het soort fouten dat kinderen maken, ziet Zuckerman een extra aanwijzing voor zijn theorie. Rond een jaar of vier begonnen sommige door hem onderzochte kinderen dingen te zeggen als:

- omdat ze de duinen al heeft gezien heb
- Koekiemonster heeft zere buik omdat ie veel koekjes heeft gegeten heeft

Zuckerman denkt dat deze kinderen zich in een overgangsfase bevinden. Ze beginnen het hulpwerkwoord al voor het deelwoord te plaatsen, maar voor de zekerheid zeggen ze het ook nog op de oorspronkelijke plaats.

Tolerant

Al met al kunnen de sprekers van het Nederlands dus worden onderverdeeld in twee 'dialecten' zonder geografische basis, en ook zonder dat het verschil bijvoorbeeld correspondeert met het sociale milieu of de opleiding. De ene groep is als kind de volgorde van de twee werkwoorden gaan omdraaien, de andere groep heeft dit nagelaten.

Hoe is het dan mogelijk dat vrijwel iedereen desgevraagd verklaart dat 'Ik geloof dat ik je dat gisteren uitgelegd heb' precies even goed klinkt als 'Ik geloof dat ik je dat gisteren heb uitgelegd'? Volgens Zuckerman komt dit doordat mensen tolerant zijn tegenover taalverschillen die niet corresponderen met maatschappelijke verschillen. Als je in je eigen milieu genoeg mensen kent die een bepaalde constructie gebruiken, zul je die constructie altijd goed rekenen. Ook als je hem zelf niét gebruikt.

Shalom Zuckerman. *The acquisition of "optional" movement*. Groningen, Gradil. ISSN 0928 0030.